

LA IMATGERIA MANRESANA

Jaume Capdevila i Plans

L'article que segueix fa un acostament succint, però complet, als diversos personatges que han configurat, i configuren encara, la imatgeria de Manresa: gegants, nans, cavallets, bestiar...A través de les dades documentals que s'han conservat, Jaume Capdevila ens explica l'origen de cadascuna d'aquestes singulars imatges. Veurem, doncs, com la seva història particular ha passat per daltabaixos i també com als darrers anys s'han recuperat algunes figures que havien estat arraconades.

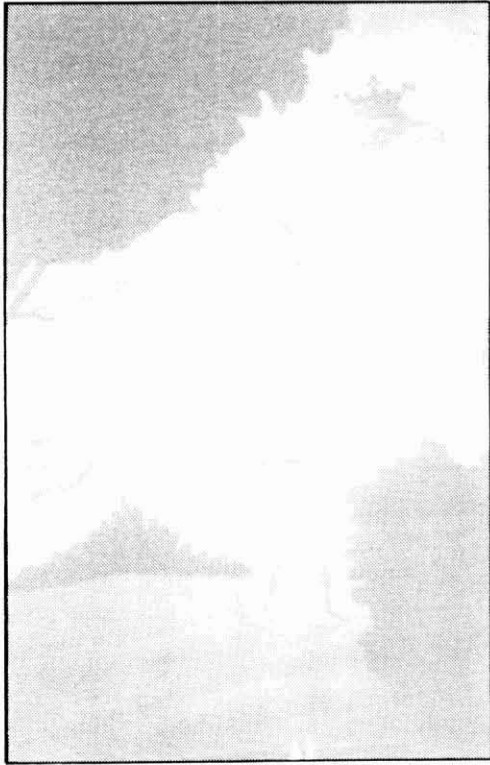
ELS GEGANTS

La primera notícia coneguda referent a aquests personatges es remunta a començaments del segle XVII. La ciutat procedeix a elegir, l'endemà del dia de l'ascensió, tres nous Consellers, Racional i Clavari. Aquest inicia el Llibre de Comptes del Comú amb aquestes paraules: "En nom de Nre. Senyor Deu Jesuchrist y de la gloriosissima y humil

Actuació dels cavallets de Manresa.
(Foto: Marc Torras)

Verge Maria sua sor. M. sia Amen. Asi se continuara.....17 de Maig de 1602. Maurici Calvo, Clavari; Hieronim Puig, Racional; Andreu Sala, Conseller; Rafael Prat, Conseller; Francesc Soler, Conseller;". Aquests tres Consellers són els que signen l'ordre de pagament de les dotze lliures i quatre sous, on hi van inclosos els deu rals pel Gegant que assistirà

Representació de l'Àliga de Manresa al retaule de la Traslació dels Cossos Sants existents al Museu Comarcal de Manresa (Foto: Marc Torras).

a la processó de Corpus d'aquest any de 1602.

Aquest document, pòlissa o ordre de pagament, és l'única referència que certifica la presència a la processó del que considerem un gegant a l'estil actual, és a dir, de cartró i no un home amb xanques. El primer que efectuà la desfilada amb la resta d'entremesos del Corpus manresà.

A partir d'aquesta data, comença un llarg parèntesi, en el qual no es localitza cap mena d'informació respecte al gegant del Corpus. Perdem la seva pista fins ben passat el primer quart del segle XVIII. Això no vol pas dir que deixés de participar a la desfilada, però sí que cal, tal com diu Joan Amades, veure que no comptessin amb la simpatia popular d'altres entremesos, sobretot de l'àliga i el drac.

Arribat l'any 1768, els gegants aconsegueixen un reconeixement públic de la importància que representen en els costums populars i ja tradicionals. M'atreviria a dir, rellegint l'acta de la sessió municipal que s'acompanya, que s'havien tornat ja imprescindibles. Sent ja a les portes de la festa dels "Cossos Sants", que avui anomenem Festa Major, el Consistori reunït en Ple el dia 26, amb l'única absència dels dos diputats Sala i Calcina, sabedor del deplorable aspecte que ofería la vestimenta dels gegants i tal vegada forçats per la pressió dels Administra-

dors de la Confraria i de la resta de ciutadans, els quals desitgen "...se lleven a la procesión con la decencia que corresponde..." i, com no, per deixar bocabadats a la nombrosa corrua de forasters que fan cap a la Ciutat en aquestes festes, i en definitiva, no permetent de cap de les maneres que aquests forasters "...se rihan en verlos tan mal vestidos como estan...", es crida amb la urgència que el cas requereix al sastre Valls a fi de que "...tome las indianas que se necesiten para dichos vestidos...", i procedeix tot seguit, a deixar enllestida la indumentària dels nostres personatges.

En no estar prevista en el pressupost la despesa d'aquesta remunta, calgué retrassar-ne el pagament gairebé dos anys. Raimon Valls, sastre, la presentà i cobrà el dia 6 de gener de 1770, just deu anys abans que el rei Carles III dictés la Real Cédula prohibint "en todos sus reinos danzas y gigantones".

LA PROHIBICIÓ.-No cal parlar de la poca consideració en que eren tinguts els entremesos en certs estaments, i de com anaren desplaçant-los des de l'interior dels temples fins a sortir una hora abans de la processó i, finalment, incorporats a aquesta, però col·locats davant les creus processionals, deixant així intrínsecament fora de la processó a tots aquests elements de "devoció" popular.

Carles III, induït, sens dubte, per savis i doctes consellers que recolzaven les idees d'aquell frare franciscà, Norberto Cambo, que de pas pel nostre país el 1755 escriví a un amic seu mofant-se irònicament del lleó, l'àliga i els gegants, disposa el dia 10 de juliol de 1780 i fa pública el dia 21, la Reial Cédula prohibint els entremesos a les processons.

EL SEGLE XIX.-Comença el segle amb la presència dels gegants en els actes tradicionals: Corpus, Cossos Sants.... El seu aspecte físic, però, no deuria ser pas massa afalagador i la remunta es fa imprescindible; es duu a terme a les acaballes de l'any 1804. Al llibre de *Mayordomia* trobem enregistrat, amb el número 71, el següent pagament: "Cuenta de lo que Antonio Galí acredita por haver encarnado los gigantes de la Casa de la Ciudad y lo que ha satisfecho al mismo fin de orden del Muy Illtre. Ayuntamiento :P. Estevan Corrons por dos pelucas que ha trabajado por dichos Gigantes..... 11 libras. 12 S. 6D. Por el trabajo de encarnar los referidos Gigantes y recomponerlos... 12 libras 15 S.; Por el trabajo de baylar los Gigantes en el dia de Corpus y cap de octava... 6 libras 11 S. 3 D. Total 30 libras, 18 S. 9D..-Manresa, 18 de Noviembre de 1804"

Amb les noves perruques sortides de les mans d'Esteve Corrons, és donat un toc de delicadesa i endreça personal important, que dóna una nova imatge als personatges. Per al-

A dalt, l'encapçalament de la professó de Corpus segons dibuix de la segona meitat del segle XIX.
Abaix, representació del segon terç del mateix segle del lleó.

Un drac i una vibria segons un gravat setcentista.

l'aspecte quantitatiu i qualitatiu.

Arribada la Festa Major del primer any del nou segle, la presència dels gegants pels carrers i places de la Ciutat, és esperada amb aquell caràcter afectuós i entranyable, característic de l'espectacle que ofereixen aquestes figures, amb el seu deambular per la Ciutat. El programa d'actes comenta així la seva participació festiva "28-8-1900 *Publicos Festejos. A las tres saldrán los gigantes vistiendo lujosos trajes y recorreran las calles y plazas de la Ciudad.* 29-8-1900: *A las diez el Excmo. Ayuntamiento en Corporación, precedido de la Bandera de la Ciudad, Heraldos, Gigantes y Cabezudos, Banda Municipal y Pertigueros, irá a la Colegiata Basílica para asistir a los Divinos Oficios...*"

tra part, Antoni Galí té cura de polir les nafres que sovint presenten -especialment a les mans- i repintar-els-hi els cossos amb color natural, és a dir, tal com diu el text, de color carn, deixant-los així amb la decència que cal.

EL SEGLE XX.-Entrem dins l'era de la velocitat, de la manca de temps, de l'afanyar-se i el córrer...El camí que recorreran els gegants no accelera tant de pressa. L'arribada de nous aires polítics, la proliferació de gegants arreu de casa nostra, i les naixents "trobades", han donat un caire de modernitat a la figura del gegant; i ens referim especialment a l'aspecte físic i simbòlic, més que no pas a

GEGANTS NOUS

La Festa Major de Manresa de 1982 passarà a la història perquè s'hi han renovat els gegants. L'expectació d'aquesta notícia féu sortir al carrer milers de manresans la tarda d'aquell 28 d'agost.

Acabada la sorollosa tronada a la Plaça Major, s'inicià una vistosa i brillant cercavila que obrien els Trabucaires del Casal Dansaires Manresans. Seguidament els gegants de Viladomiu, Moià, Navarcles, Sallent, Centelles, Cardona, Sant Joan de Vilatorrada, Avinyó, L'Esquirol, Puig-reig, Navàs i, en darrera

instància, els de Manresa. Els "Cavallets" conduïts per joves dansaires de l'Agrupació Cultural del Bages, tancaven la corrua. Aquesta finalitzà al punt on havia sortit : la Plaça Major. Allà la Cobla Principal de Bages interpretà la "suite dels gegants" amb la qual es posà fi a la gran festa gegantera.

Mentre la desfilada era en marxa pels carrers de Manresa, signen al despatx de l'Alcaldia, el protocolari document de cessió dels gegants a la Ciutat, per part de la Diputació, el President de la Comissió de Cultura, Cèsar López i Vera, i en nom de la Ciutat, el propi Alcalde Joan Cornet i Prat.

ELS NANS

La notícia més reculada d'aquesta simpàtica comparsa manresana apareix al "Llibre de Comptes de la Confraria dels Sants Martirs de la Ciutat de Manresa", començat l'any 1852. Diu així : *"Debe : Enanos. Según el valor de compra corriente y arreglados, 1021 reales vellón"*.

Quants? Formaven un tot amb els gegants? Quina era la seva funció?. Una factura presentada al Comú per en Josep Verdaguer el dia 7 de maig de 1857 ens donarà peu a l'intent d'esbrinar-ho. La primera adquisició fou de dues parelles de nans. La seva funció no és altra que la manifestada per Joan Amades: sentit d'oposició al gegant. Contraposició quantitativa ; la petjada serena i magestuosa del gegant contra la incansable bellugadissa dels nans...

Aquesta mateixa factura ens aclara, o si més no creiem entendre-ho així, que la comparsa inicialment era independent dels gegants, amb tot i haver desaparegut l'entremès dels Cavallets als voltants de l'any 1835, que feien costat als gegants. Ho creiem així pel fet que els nans disposessin de música propi i per tant una certa distància entre uns i altres era necessària a fi i efecte que la música d'ambdós entremesos no produís una barreja sonora incompreensible.

Cap mena de dubte, doncs, que gegants i nans acabaran com un sol entremès, tot i que durant força temps, cadascun d'ells portarà la seva pròpia música.

Donades les peculiars proporcions corpòries d'aquestes figures, el conductor o portant, perd un xic el sentit de l'espai precís per a moure's i giravoltar. També el fet de la seva baixa estatura el fa més vulnerable en ser més a la mà de tothom. Ambdues circumstàncies motivaren que ja el 1852 un individu tingués

cura de vigilar i, en certa manera, conduir la comparsa i la seva custòdia. Per aquesta tasca percebia vuit rals, xifra igual a la que rebien cada un dels individus que donaven vida i moviment als nans.

Que la seva integritat física perillava ens ho demostren clarament dos fets. L'un és que quan arribat l'any 1856 cal una remunta seriosa que costa a la Confraria dels Cossos Sants 108 rals de billó. L'altra és que, uns anys més tard, la premsa local es fa ressò de la necessitat que els Nans sien, com ja s'havia fet, vigilats i conduïts, tota vegada que acabaran sent destrossats per la mainada. La seva bellugadissa era causa i motiu de rebre cops inoportuns, sovint involuntaris, però que a la llarga produïen avaries i estropicis.

Una segona recomposició la trobem comptabilitzada als llibres de la Confraria l'any 1862. Les despeses pugen 200 rals de billó, repartits de la següent forma: 120 rals per apedeçar les figures, que ho fa un tal Cornet, i 80 rals per repintar-les, tenint-ne cura en Ramon Trias. A més 28 rals 75 maravedissos per compostura del vestuari.

Respecte al nombre d'unitats de que es componia la comparsa cal afirmar, com tenim dit, que foren dues les parelles adquirides per la Confraria, però que en el transcurs del temps hi hagué recanvi o augment -caldría esbrinar-ho-; ens decantem de totes maneres per la primera suposició. El cert és que en un moment o altra, el nombre s'elevà a quatre parelles. Una altra cosa seria afirmar que les quatre haguessin arribat a passejar conjunta-

Parella dels Nans de Manresa.
(Foto: Jaume Capdevila)

ment. Anem-ho a veure: l'any 1852 s'efectuà l'estrena de les dues primeres parelles. Uns anys més tard, el periòdic "El Manresano" en la seva edició del dia 18 de juny de 1870 es fa ressò de l'estat de deteriorament dels nans, dient que si no hi ha més cura d'ells, acabaran destrossats per la mainada...La notícia del recanvi o augment, la treiem del programa d'actes i solemnes cultes que els Tremendos (Confraria de la Santa Creu) duen a cap l'any 1883. Diu: "Dia 30 de junio, víspera de la fiesta : A las 12 del dia una brillante banda de música, precedida de dos parejas nuevas de enanos...".

Si llegim textualment el programa ens diu que surten dues parelles noves de nans, i així ho creiem, però tanmateix això no vol pas dir que els vells hagin desaparegut. Tal vegada hagin estat arraconats momentàniament i fins i tot alguna parella pot molt ben ésser que hagi desaparegut per deteriorament total. Només ens cal recordar que a l'actualitat els manresans tenim tres parelles de nans, tots ells de la mateixa època i factura.

CAVALLS COTONERS

La preparació d'aquest nou entremès que, per disposició i a càrrec del Comú, fou confiat a Miquel Vilella, clergue i beneficiat de la Seu, estigué tal vegada marcat un tant per la pressa. D'ençà la data de canonització d'en Ramon (Roma, 29-4-1601), un mes i mig just per anomenar la Comissió i endegar una tasca diversa i complexa, però que arribà a bon fi.

Tot l'enrenou, possiblement, es desenrotllà al taller d'en Miquel Vilella, a la residència del carrer Santa Maria, on hi encabiren a més del s10 cavalls que treballà el mestre, tots els atuells complementaris: pintures, or barbari, pells, teles, brides, cascs, espases, panells de suro, cercols de ferro, cuirasses, plomalls, cotó filat, etc. L'entremès fou a punt i això significà que tots els personatges que més hi treballaren, com el sastre Maris i un mosso seu, el fuster Gatuelles i el mallorquí Balil, pintor afincat de temps a la Ciutat, ho feren en equip i a bon ritme.

No podem pas dubtar del resultat aconseguit o de la qualitat artística que oferia aquesta tripúdia, éssent obra d'un artista de reconeguda fama, autor, cal dir-ho, d'altres entremesos de la Ciutat, com l'Àliga (1593), el Drac (1597) o la Mulassa (1597 ?) o també d'autèntiques peces de qualitat i mèrit artístic, com els escuts del Llibre Verd, o la fàbrica del Crucifix de la Casa de la Ciutat.

Gegants vells de Manresa

A partir de la Reial Cèdula de Carles III (1780) desapareixen els gegants com també els Cavallets. Nou anys més tard, i arribada la festivitat de Corpus, reapareixen els gegants, però no els Cavallets. En el compte de despeses hi resta ben clar que només s'abonen honoraris als geganters. Un nou parèntesi s'obre en l'historial d'aquest simpàtic entremès. Solament una nota al llibre dels Acords Municipals de l'any 1835 ens confirma que és manat es paguin a "...Manuel Santasusana, comendador de los Gigantes, la cantidad de seis libras quatro sueldos por su salario en el presente año." Aquest salari obeeix al que de molt antic s'abonava a la comparsa de gegants i cavallets

4 geganters a 1 LL. 1 S.....	4 LL. 4 S.
1 músic.....	1 LL. 1
6 minyons pels cavallets.....	12
"Parrucayre".....	7

La trajectòria d'aquest entremès va íntimament unida als gegants i tal vegada aquest fet ens fa desconèixer la seva evolució interna. Després de l'any 1601 cap més informació hem localitzat que ens faci referència fins el 1736, a excepció d'una prohibició epis-

copal efectuada l'any 1684. Arribats, doncs, al Corpus d'aquest 1736 i concretament el dia 23 de maig és disposat que "...Gaspar Vilaseca Mayordomo de Propios entregará al Dc. Félix Torras de Bages de los Propios de la Ciudad, catorce libras que han de servir para los cavalletes que han de ir a la Procesión de Corpus..."

El primer que ens cal observar en aquesta nota són els 135 anys que separen ambdues dates; un pont molt llarg per a unes figures de cartró. Dit això i llegida detingudament l'esmentada nota del Clavari, resulta lògic pensar que l'entremès precisava, de dies, una remunta seriosa, per no dir d'una renovació total i que possiblement així fou.

D'ara en endavant, el silenci més aclaparador. Qualsevol tipus de relació amb els gegants la veiem gairebé impossible; d'una banda notem ja una nova i diferent manera de procedir respecte dels gegants i, per l'altra, que és a punt d'aparèixer una nova comparsa: els nans. Creiem doncs, que la seva fi arribà als voltants d'aquesta data de 1835 i que de cap manera podia allargar gaire més. De fet hem de dir que una certesa absoluta no pot ser-hi en cap aspecte.

Després d'un silenci de més d'un segle, veiem amb goig el ressorgiment d'aquestes figures tan entranyables i nostres, que de bell nou desfilen pels nostres carrers i places, sols o en companyia dels gegants, executant la dansa que els hi és característica. Veuen la llum per "La LLum" de 1982, essent-ne l'artífex el solsoní Manuel Casserras. El seu funcionament i coordinació va ser a càrrec de Vicenç

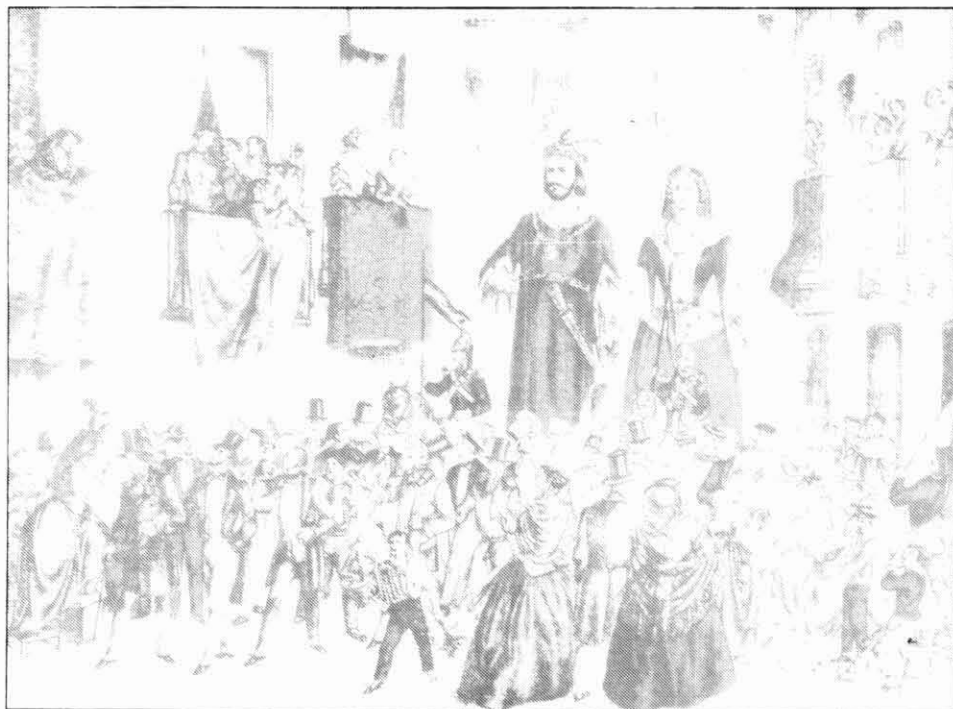
Orriols, de l'Agrupació Cultural del Bages.

L'ÀLIGA

L'Àliga de Manresa nasqué a resultes de l'encàrrec que els Consellers de la Ciutat fan a Miquel Vilella, prevere, escultor i beneficiat de la Seu. Es desconeix quan el Comú decidí proveir-se d'aquest entremès, però el cert és que a primers de maig de l'any de 1593 hi estava treballant, i molt probablement la tindria en estat molt avançat, tota vegada que hem trobat consignat el primer pagament amb aquest càrrec, el dia 9 i fet a nom de Nadal Gallart per la compra d'unes pells de moltó que han de servir per l'àliga que "...costaren les pels totes 8 liures 2 sous 3 diners".

L'estrena o debut d'aquesta figura d'entremès de peu, es produí en la diada de la solemnitat de Corpus del mateix any. En el llibre del Racional consta la carta de pagament de la següent forma: "mes vuy a XXI de juny 1593 son feta polissa a Joan Cucurella de qoranta sous y son per balar l'aliga lo dia de Corpus dich II liures". Dos dies més tard, és a dir, el 23, es satisfà el pagament a Mossèn Vilella "...de sis liures dich VI liures y son per los treballs a presos en fer l'aliga".

Una vegada apareguda a la llum pública, ens resta automàticament plantejada la incògnita i el desig d'esbrinar com era i amb quina mena de material fou treballada. A manca d'informació concreta que ho especifiqui, ha calgut fer al respecte, algunes consid-

Passada tradicional de gegants a meitats del segle XIX (Dibuix de Ramon Puiggari).

eracions que ens conduïssin a unes deduccions o resultats satisfactoris. Tot fa pensar que la nostra Àliga, la del segle XVI -n'apareixerà una segona més endavant- era de fusta i recoberta, si més no en part, de pells daurades. Aquest fet no és pas excepcional, doncs la vila de Valls (Alt Camp) n'havia tingut una de fusta i La Bisbal (Baix Empordà) una de treballada amb cuir. Aquesta apreciació ens ve donada pels següents raonaments: en primer lloc cal recordar que surt de l'obrador i de mans d'un escultor-fuster; que la majoria d'adobs, i cal dir que aquests sovintejaren, els duen a terme mestres fusters, com en Rafael Junyent i un fill seu de nom Joan, que freqüentment treballen pel Comú, i altres com en Francesc March, Josep Balill o Esteve Vorés. Quan es precisen recomposicions més compromeses s'encarreguen als mestres escultors barrocs de la Ciutat com foren Antoni Vidal (1617), Josep Generes (1652) o Jeroni Maimó (1644, 1653). Precisament en Maimó en la seva segona remunta hi emprà una colla de gavarrots, espècie de tatxa de cap pla i ample que fan servir els tapisers per a fermar la tela o pell damunt fusta.

En segon lloc també ens indueix a creure-ho el contingut d'una nota de despeses de l'any 1628, amb motiu de deixar enllestits àliga i drac per la festa de Corpus i que textualment diu: *"...mes per canem y una lliure de aygua-cuit que ha servit per calafatar lo drach y la Aliga..."*. Només ens cal donar una ullada al diccionari per comprovar que s'anomena "calafatar" l'acció o treball de tapar amb cànem o estopa i una composició

de cola les juntes i comentos de les dogues que formen el cos d'un recipient, fustes que es mantenen unides mitjançant un cercol i, en el nostre cas, riscles de sedàs tal com ho afirma una nota de despeses referent al Corpus de l'any 1609. Per tant no tenim massa dubte en afirmar que en la seva construcció s'utilitzà aquesta tècnica o alguna de semblant; la part central d'aquesta figura, és a dir, el cos, oferia així un punt sòlid i resistent i amb una doble finalitat: poder-hi acomodar tant al portador o conductor com al dansaire, i, també, poder afermar-hi la resta d'ele-

ments que configuren la seva estampa.

La testa de fusta, refulgentment daurada, llueix també, daurada corona de llautó. La cua recoberta amb planxes d'or barbari i el bec obert, portant la seva víctima: un colomí fet de paper, segons es desprèn d'una nota de despeses al respecte *"Honorable racional farà polissa a Fructuos de quatre lliuras quinsa sous y set diners dich...y per fer lo colom nou conforme lo memorial donat per dit Cucurella de ma Casa y agost al primer de 1604"*.

L'ÀLIGA BARROCA DEL SEGLE XVII.-

Si parem esment en el nombre de remunts, adobs i recomposicions de que fou objecte aquest entremès des de la data de l'estrena l'any 1593 i ens situem l'any 1675 data de la seva reposició, és a dir transcorreguts 83 anys, restarem sorpresos. No hem pas intentat esbrinar quantes foren les vegades que calgué fer-hi algun pegot, però si hem pres nota de totes les que han passat per les nostres mans; un total de 40 factures pagades pel Comú i amb una forta despesa. Cal dir que el prestigi que donava a les Ciutats, també el feia mereixedor de lluir una estampa digna i certament que li havia arribat el moment de la substitució. Aquest recanvi arriba precisament en aquesta data de 1675 i de mans d'un escultor d'anomenada i reconegut prestigi, membre destacat d'aquella no gens menys cèlebre escola barroca manresana i d'estil manresà que perdurà al llarg dels segles XVII i XVIII. Joan Grau, escultor, rep la quantitat de 110 lliures per la fàbrica d'un drac i de l'àliga. Aquest pagament fet a Joan Grau, no obliga a creure taxativament que aquest fou l'autor material exclusiu d'ambdues figures; al taller de la Plana de l'Om també hi treballava el fill, Francesc, escultor, que per a aquell temps comptava 37 anys d'edat. Només ens resta dir que l'obra de pare i fill fou tant vinculant que consta haver signat algunes de les seves obres amb el "*Grau fecit*".

JAUME CAPDEVILA I PLANS
Estudiós. Membre del grup de
Geganers de Manresa
